

אוצרות שלא יאבדו עוד...

אריה בן-יוסף

הנכתב בעתונות לרורות. בבחנו דיעה זו באופן אובייקטיבי, מוכרחים להודות שיש בסיס לחשש, שכל מה שנכתב בעתונות, וביחוד המאמרים העיוניים, עלול ללכת לאיבוד ולהישכח. הסיבות לכך נעוצות במצב העובדתי שנתארו להלן.

קשה להניח שבספריות פרטיות יישמרו כרכי עתונים; לעומת זאת, יש לקוות כי בספריות ציבוריות ומדעיות רבות יישמרו כרכים כאלה. בשנים האחרונות, בעקבות ההתפתחות הטכנולוגית, נשמרים רישומי החדשות והמאמרים העיוניים שבכרכי העתונות באמצעות זיכרון (במיקרופילם או במיקרופיש). למרות כל זאת, נתקלים הקוראים בקשיים בכואם לדלות חומר מעתוני העבר, וזאת משום שהקטלוגים של הספרייות משקפים בדרך כלל אך ורק את הספרים בכל שטחי המדע המצויים בספרייה, ולא את המידע המצוי בעתונות. (יש להעיר כי מספר ספריות הכינו קטלוגים מ"תוצרת בית" הנועדים לשימוש הקהל שבא אליהן, שבהם משתקף באופן סלקטיבי אף המידע והמאמרים העיוניים המופיעים בעתונות).

אין עוררים על כך שבעתונות טמונים אוצרות רבים. דומה שבכדי שהמסר הזה לא יהיה ערטילאי מדי, מן הראוי להדגימו. צויין כבר שהחדשות משמשות "עיניים" לאדם, ובאמצעותן מתאפשר לו לראות את המתרחש בעולם. אולם יש מקרים שהעיניים עצמן לא ממלאות את תפקידן כראוי, ודרושים להן כלי עזר לשיפור הראייה, כמו משקפיים או זכוכית מגדלת. כך גם ביחס לחדשות. יש מקרים רבים שבהם אנו זקוקים לאמצעי עזר, כדי שנוכל לקבל תמונה ברורה ומקפת יותר של האירועים אשר החדשות דיווחו עליהם, ואמצעי זה הנו המאמר, המגיש לנו את הרקע לאירועים שהחדשות דיווחו עליהם, ומנתת את כל הגורמים הקשורים בפרשה. נדגים זאת בדוגמה מאירועים שקרו בתקופת מלחמת העצמאות שלנו. בחודשים מאי-יוני 1948, נערכו קרבות בלטרון, הידועים בכינויים — מבצע "בן נון א" ומבצע "בן נון ב", שלמרבית הצער לא נסתיימו בנצחון צה"ל. בעמודי החדשות של העתונים היומיים מאותו הזמן מצויים דיווחים על הקרבות הללו, אולם המידע האמור לוקה בחסר. אֶזְכוּר הרקע לקרבות אלה, המחלוקת שנתגלעה בהקשר הקרבות בין שר הביטחון ד. בן גוריון לבין ראש אג"ם יגאל ידין ועוד גורמים חשובים הקשורים בהם, אינו בנמצא כלל בחדשות כפי שפורסמו אז. לעומת זאת יש הרחבה ניכרת בנושא בספרים שנכתבו לאחר שנים ולענייננו חשוב שהיא באה לידי ביטוי גם בכתבי העת ובעתונות היומית. נציין רשימה חלקית סלקטיבית של המאמרים הללו: 1. ד. בן גוריון, "יומן מלחמה מרס-אוגוסט 1948" ("מערכות", ניסן תשי"ט, עמ' 5-24, 157-171); 2. י. בר, "קרבות לטרון", ("מערכות", חשוון תשט"ז, עמ' 7-94); 3. ת. לסקוב, "תקופה בכל מחיר", ("הארץ", 30 באפריל 1968, עמ' 3, 5) ועוד.

לאחר שרנו בקצרה על המאמרים כאמצעי להשגת המטרה, דהיינו להארת מדור החדשות, מן הראוי לציין אף מאמרים המהווים מטרה בפני עצמה, כלומר להדגיש את תרומת המאמרים העיוניים להעלאת רמת הידע שלנו. אחד מגדולי ההיסטוריונים היהודיים בעת החדשה הנו כידוע צבי ה. גרץ. על גרץ, נכתבו אין-ספור מאמרים שקובצו בספרים, אולם דומה שהרצוה לעמוד על שיטתו ההיסטוריוסופית ועל מקורות יניקתו, והשפעת הפילוסופיה המערבית על הגותו, לא יוכל להשיג מטרה זו מבלי

מוקדש לזכרם של הנלחמים כנגד השכחה:
ת. אופנהימר, י. ברזילי, י. יואל,
י. ירושלמי, ק. לוי, ג. קרסל וש. שונמי ז"ל

המדפדף במהדורה החדשה (1985), של האנציקלופדיה בריטניקה, נתקל בשינויים ובחידושים רבים וחשובים. אחד החידושים: בין הערכים נתקל הקורא בהוראה "העזר במפתח", או "כדי להפיק את מירב התועלת מהבריטניקה, העזר תחילה במפתח". למרות שעברו למעלה ממאה שנה מעת שנפרצה הדרך במפתוח, עם ייסוד אגודת המפתחים האנגלית בלונדון בשנת 1878 על ידי הנרי ויטלי (Henry Whetley), אשר פרסם גם את אחד הספרים החלוציים בנושא זה, "מהו מפתח" ("What is an Index"), רק בעשרות השנים האחרונות חדרה ההכרה לגבי החשיבות הרבה של המפתוח לכתבי עת ולעתונים.

עתונאים נוהגים לומר, שהחדשות דרושות לחברה כעיניים לאדם, והעתונות היא היא שמעניקה בימינו את העיניים לחברה האנושית. אך האם העתונים טובים רק לזמנם, או שיש להם גם "חיי נצח"? מרי קלמר (M. Clemmer), בספרה "העתונאי" מציינת, שהעתון נקרא מהר ואובד במהרה, לכן קשה להעריך את האוצר הטמון בו. לעומת זאת, ההיסטוריון הישראלי פרופ' צבי יעבץ, חתן פרס ישראל טוען, כי "לא חשוב מה שיכתבו עלי בעתונים, הספרים הם שישארו..."¹

מה קרה בלטרון?

מהי הדרך הנכונה לנהוג בתחום זה? ברור שהחדשות וסקירת האירועים לא יאבדו, שכן ספרי יען מיוחדים הנדפסים בעולם ובארץ, וכן ספרי ההיסטוריה, דואגים לשמרון לרורות העתיד. לעומת זאת, המאמרים העיוניים — "הנשמה" של העתונות — כלל לא נשמרים, וכעבור זמן קשה לאתרם.

מעיון מדוקדק בדבריו של פרופ' יעבץ על העתונות ניווכח לדעת, שאין הוא מבטל את ערכה, אך יש לו ספקות לגבי האפשרות של שימור

מידע נוסף על קרבות לטרון. בתצלום: תיחום קו הגבול עם הירדנים. הקצינים הישראליים: חיים הרצוג (מימין) ואסף שמחוני

הקרבות במבצע סיני מצויים בכתבותיהם של שבתי טבת, אורי דן ואחרים, וחלק מהם אף נכללו בספרים. אין ספק שכתבות אלו ודומות להן ישמשו אבני יסוד לכל המתקרים ההיסטוריים העתידיים על ייסוד המדינה ומלחמותיו של צה"ל בשנותיה הראשונות.

הסרת כבלים מהספרים

מאז ומתמיד הכירו כל הוגי הדעות בעולם, שלעתונים נודע תפקיד חשוב ביותר בהעברת מידע ובהרחבת ההשכלה הכללית. ואולם, שני מכשולים רציניים הכבירו על יישום המטרות האלו במציאות החיים. מכשול רציני ביותר היו הצנזורה והכבלים שהוטלו על הדפוס בכלל והעתונות בפרט. במשטרים טוטליטריים נתונים הדפוס והעתונות בכבלים, והדובר גרם כמובן להאטה בהתפתחות המחשבה החופשית והמדע. נפוליון בונפרטה ביטא את הפילוסופיה שהנחתה אותו, ואת יתר הרודנים, להטלת צנזורה על הדפוס והעתונות באמרתו הידועה: "בית דפוס הוא בית נשק שאין להרשות לכל דכפין את הגישה אליו..."

פריצת דרך ממשית בשבירת הכבלים שהושמו על הדפוס והעתונות חלה הודות לפרסומה של יצירתו הייחודית של המשורר האנגלי ג'ון מילטון — "אראופגיטיקה" (Areopagitica) בשנת 1644, שתרמה תרומה משמעותית לביטול הצנזורה, מטעם השלטון באנגליה ובארצות אחרות. מאידך יש לזכור, שמלבד המכשול הזה היה קיים מכשול רציני נוסף להפצת המידע והדעת באמצעות הדפוס, הספרים והעתונות. הכוונה לחוסר הגישה הנוחה אל הספרים והעתונות שבו נתקל הציבור הרחב בתחילה, כידוע, כבלו את הספרים בספריות בארצות אירופה בכבלים

לעיין במאמריהם של פרופ' ז. לוי, מ. אונגרפלד וא. הלר שפורסמו בעתונות היומית דווקא: 1. לוי, "השקפתו ההיסטוריוסופית של גרץ", ("על המשמר", 3 בנובמבר 1967, עמ' 5-6); 2. מ. אונגרפלד, "צ. ה. גרץ, ההיסטוריון היהודי הגדול", ("היום", 20 באוקטובר 1968, עמ' 5); 3. א. הלר, "ההיסטוריוגרפיה של גרץ ודעותיו בבעיות ההווה", ("היום", 4 ביולי 1969, עמ' 5-6).

הסופר הישראלי היחיד שזכה עד כה בפרס נובל לספרות היה ש"י עגנון, אך מתברר שעוד שנים רבות לפני כן נשקלה מועמדותם של סופרים עבריים לפרס היוקרתי הזה, ובייחוד נזכר שמו של ח. נ. ביאליק. מידע לגבי עובדה זו, ולגבי הממליצים על ביאליק והמגיעים לאי מתן הפרס לביאליק, ניתן למצוא במאמרו של מ. אונגרפלד, "כשביאליק היה מועמד לפרס נובל", ("על המשמר", 31 בינואר 1969, עמ' 6). כל הרוצה ללמוד כיצד נתקבלה יצירת א. ב. יהושע בביקורת הספרותית בעברית, לא יוכל לעשות זאת מבלי שיעיין במאמרו של פרופ. ב. קורצווייל "מקומם של סיפורי א.ב. יהושע" ("הארץ", 30 באוגוסט 1968, עמ' 18). עד כה תארנו אך ורק צד אחד של המטבע, ומן הראוי לתאר אף את הצד השני — הכתבות המתפרסמות בכתבי העת והעתונים, שאף הן בעלות ערך ניכר. צויין שהעתונות מספקת את הנתונים הגולמיים לחקר ההיסטוריה. ואכן מאורעות רבים שיסוכמו בספרי ההיסטוריה, גרעיניהם הראשוניים טמונים בכתבות עתונאיות, המספקות תיאורים בלתי אמצעיים מאת עתונאים שהיו עדי ראיה להם. תיאורי קרבות חטיבת "גבעתי" במלחמת העצמאות מצויים בכתבותיו של אורי אבנרי, שלוקטו מאוחר יותר בספרו "בשדות פלשת" ואילו תיאורים עתונאיים על מהלך

למעלה מאלפיים מפתחות לעתונות המופיעים בכל רחבי תבל. בישראל — וקודם לכן בארץ ישראל — היתה הספרייה הלאומית והאוניברסיטאית בירושלים החלוצה בשטח הביבליוגרפיה העברית השוטפת. היא מוציאה לאור החל משנות ה-20 כתב עת ביבליוגרפי (ספרני) — "קרית ספר", וכן היתה החלוצה ברישום המאמרים בכתבי העת ובעתונות. מגמת "קרית ספר" היתה לשמש במה עברית לחקירות ביבליוגרפיות ולרישום שוטף של כל מה שנדרס בארץ, ומה שנדרס במדעי היהדות בתו"ל. העורכים הראשונים של "קרית ספר" היו פרופ' ש. ה. ברגמן, פרופ' ת. פיק ופרופ' ג. שלום, ולאחר מכן ד"ר י. יואל, ד"ר ג. אורמן ואסיה נויברג, וכיום הוא נערך על ידי ד"ר א. שניאן. בכתב עת ספרני זה הופיע בשנים 1945-1974 מדור מיוחד בשם "בתוך כתבי עת", ובו הובא באופן סלקטיבי תוכנם של כתבי העת העבריים והלועזיים שהגיעו לספרייה הלאומית. העתונות נרשמו במדור זה בסדר אלפביתי של שמותיהם. המאמרים לא מוינו לפי נושאים, מה שהכביד כמובן באיתור מאמרים מבוקשים.

ממש, ורק לאחר מאבק ממושך שוכנעו הספרנים לשחררם מכבליהם. הסרת הכבלים והשלשלאות היתה פריצת דרך רצינית ביצירת הגישה הנוחה של הציבור הרחב לספרים. בנוסף לה ננקטו צעדים על ידי הספרנים, שסללו את הדרך למפגש של הציבור הרחב עם עולם הדעת והמדע האצור בספרים ובעתונות, והם: התקנת קטלוגים לספרים ופיתוח מפתחות עבור כתבי העת והעתונות. כשם שבמישור של ניתוח הכבלים של הצנזורה שמור מקום כבוד למשורר ג'ון מילטון, כך שמור מקום כזה לחלוצים הראשונים של מפתח המאמרים בכתבי עת ובעתונות, ויליאם פול (Poole), שהחל במלאכת מפתח המאמרים בכתבי עת ובעתונות היוצאים לאור בארצות הברית בשנת 1848. מורה ג'ון אדמנדס (Edmonds), והנרי ז. ריימונד (Raymond) העורך הראשון של ה"ניו יורק טיימס", שביזמתו החלו חברי המערכת למפתח את עתונתם, שראיתה בשנת 1851. תחילה מופתח ה"ניו יורק טיימס" בכתב יד ורק בשנת 1913 החל המפתח להופיע בדפוס. כשעתו היה מפתח זה חידוש רב, אך כיום מעריכים שיש בעולם

עמוד מתוך מפתח ה"ניו יורק טיימס" לשנת 1970. הנושא: ישראל

ISRAEL, State of — Foreign Relations and Service — Cont

with Israel, whatever happens in Mideast conflict or other areas, news conf, Bonn, F 25, 10:6
 Dr N Goldmann, World Jewish Cong pres, calls for neutralization of Israel 'under permanent protection of the whole of mankind,' including Arabs, article in Foreign Affairs (pub); says Israel cannot fulfill role of securing Jewish survival if she remains in conflict with Arabs and active in world politics, Mr 22, 88:3
 Ceylon Prime Min Bandaranaike says her Govt will suspend ties with Israel until Israel withdraws from Arab areas occupied in '67, Je 15:2-7
 Former B'nai B'rith official files libel suit in US charging he was ousted from orgn because he fought attempts to change it into unregis agent of Israeli Govt, Je 19, 38:1 (see also B'nai B'rith, Je 19, 20)
 3 Israeli mayors who attended Mayors Cong, Leningrad, say they were treated fairly, visit was 1st to USSR by non-Communist Israelis since '67 war, JI 15:3,2
 Premier Meir confs with Trudeau, Ottawa, illus, N 1, 2:4
 Knesset, meeting in special session, urges USSR cancel death sentences of 2 Soviet Jews and release all defendants in alleged hijacking case, illus, Mgrt urges Soviet leaders lift death sentences; appeals to world public opinion to condemn verdicts, D 26, 1:8 (see also USSR — Pol, D 16 par)
 Meir article recalling warm meeting with Mrs Molotov in Moscow in fall of '48 when Meir was 1st Israeli Amb to USSR; tells how contact was suddenly broken off by disappearance of Mrs Molotov, a Jew, D 30, 25:4
History. See also Archeology — Palestine
 L Slater book The Pledge, recounting Israeli struggle for existence, revd, Ag 9, VII, p10
Holidays and Special Occasions
 Central Conf of Amer Rabbis pres Gittelsohn repts Israeli Independence Day will be included in Reform Jewish holiday calendar and have equal importance with other festival days, Mr 9, 9:1; Holocaust Remembrance Day marked with memorial services for 6-million Jews killed by Nazis during World War II, My 3, 10:1; coin to be released marking Independence Day is dedicated to Mikveh Israel agr school, illus, My 3, 11, 35:3; recent upsurge of border incidents is seen as attempt to mar planned celebrations, My 8, 3:8; Memorial Day for soldiers killed in battle begins; Pres Shazar leads rite at Walling Wall, Jerusalem, My 10, 13:1; Memorial Day marked, Premier Meir issues Independence Day message, illus, My 11, 3:1; Independence Day marked, NYC, with parade and concert; police drive pickets from Action Com on Amer-Arab Relations away from parade site after outbreak of incidents between some pickets and marchers; illus, My 11, 3:3; Mayor Kollek

- 951 -

conversions to Judaism, Je 3, 10:1
 Min Without Portfolio Barzelar dies, Je 13, 31:5
 Crisis which threatened to drive Natl Religious party out of Govt averted as convert to Reform Judaism gives up her battle to have conversion declared legal; Meir seen behind pressure for move, Je 16, 13:1
 Min Shapiro dies, Tel Aviv, JI 17, 31:2; funeral, JI 20, 27:5
 Govt comes under pressure from both hawks and doves on US peace plan; Gahal opposes any diplomatic effort to achieve peace while Mapam party newspaper warns that Govt must calculate moves so as not to appear inflexible and unprepared for any logical compromise, JI 24, 1:5; A Rubinstein article on recent rise of anti-Govt, anti-war dissent, illus; Govt's failure to sanction Goldmann mission seen precipitating force, JI 26, VI, p8, Gahal, 14:9, with 2 obstructions, votes to quit Cabinet if it chooses even 1st acceptance of US peace plan; Cabinet convenes to consider response, adjourns without reaching decision, sets meeting; Gahal defection would not necessarily topple Govt because remaining parties would still retain 72-48 majority, JI 31, 1:6; ed holds US plan has presented Govt with severe challenge that presents Meir and other leaders with difficult choices, including possible elimination of some elements from Cabinet, JI 31, 2:8
 Cabinet crisis revd; Meir illus, cartoon, Ag 2, IV, 4:1; Cabinet awaits outcome of Gahal future in light of withdrawal decision; Gahal leadership refuses to take part in min com, headed by Meir, which drafts formal reply to US; some Gahal members seen opposed to resignation but seen having little chance for repudiating Gahal leadership; Begin reply is drafting s opposing Govt position, Ag 3, 2:4; **Gahal Central Com, 117-112, votes to withdraw its 6 mins, breaking up Meir's Natl Unity Govt, Meir is still assured of backing for Govt's policy because remaining parties still control 72 of 120 seats; comments during debate by Mins Begin, Rimalt, Nahmani, Landau and Saphir detailed, Ag 4, 9:1; Begin and 5 Gahal mins move to Opposition rows during rept by Meir spelling out firm position on talks with UAR; Meir comments on Gahal defection, Ag 5, 3:2
 News censorship discussed, Ag 13, 7:1
 Cabinet fails to agree on opening position for UN mediator Jarring peace talks amid evidence of growing split between Dayan and Meir over what to do about alleged continuing missile build-up in Suez Canal cease-fire zone; Dayan reply has considered resigning, Ag 31, 1:8; Govt reply postpones further moves to advance peace talks until missiles allegedly placed at canal are removed; action reply marks prevalence of Dayan's arguments in Cabinet; repts that Dayan threatened to resign are denied but he**

ISRAEL, State of — Politics and Government — Cont

that it takes place on Friday, on evening of which Jewish Sabbath begins, D 26, 1:8
Church-State Relations. See subhead Religion Issue
Jews Abroad. Relations With. See also Middle East — Israeli-Arab Conflict, Mr 1, 4 in 2d Mr 1 par
 Dr N Goldmann holds Israel has not lived up to Zionist idea in her relations with Jews abroad, article in Foreign Affairs (pub), Ap 10, 2:4; Amer Jewish and Israeli scholars attending Amer Jewish Cong Amer-Israeli dialogue, Rehovot; seek common grounds for defining reciprocal rights and responsibilities of Amer Jews and Israelis; cong pres Rabbi A J Lelyveld (US), backed by Prof H Rosovsky (US), says introduction of Soviet mil power into Middle East sharpened Amer Jewish community's sense of identification with Israel; Israeli author and educator Z Zinger replies; Prof M Peretz (US) urges special efforts to inform Amer leftist students of Israeli brand of socialism; Prof D Elazar (US) holds Jews must align themselves with groups that have convergent or parallel interests no matter what labels are attached; Prof L Elkin (US) discusses possibility of creating authentic Jewish culture outside Israel while Dr A Wyman (US) holds Jewish values can be articulated equally well in Western civilization and must not be confined to framework of particular Jewish culture; Dr R Gordis (US) summarizes issue by declaring that both cultural expression and religious authenticity are essential to Jewish natl aspirations, Ag 9, 5:1
 Israeli MP S Z Abramov says that since end of '67 war type of ideological opposition to Zionism and Jewish state has emerged, which, if left unanswered, may cause rift between Israel and Jews living outside of Israel, s, ZOA conv, NYC; cites emergence of rift among Jewish intellectuals and calls for greater effort to emphasize meaning of Zionism; ZOA exec H L Weisman charges alliance of small leftist group and black militants seeks to cause split between Israel and worldwide Jewish community; urges Zionist movement and Amer Jewish community to begin ideological offensive to thwart criticism; describes nature and history of Zionism, S 6, 40:2
 A 1 Waskow article on dilemma facing some young Jews who re-examine theory of Diaspora and Zionism and try to remain in America as Jews, O 21, 47:1; Amer Council for Judaism pres Coleman in article holds attitudes of Amer Jewish youth are diverse and represent reaction to Jewish nationalist propaganda; says Waskow fails to discuss those Jews who repudiate Zionist efforts to have all Jews regarded as politically separate people, N 17, 44:3; M Feinstein reply to it holds most Jewish youths are ignorant of all aspects of Jewish culture and ideals, not confused by Jewish nationalistic propaganda, D 7, 44:4
 World Jewish Cong pres Dr N Goldmann says

מפתוח מאמרי העתונות

אשר לעתונות היומית המופיעה בארץ, יש להודות כי מפתוח מאמריה הוזנח למדי, ועל כך התלוננו ביבליוגרפים רבים ובראשם הביבליוגרף ג. קרסל שבאחד ממאמריו הוא דן על הישגי המפתוח בארץ, ועל ה"מפתח לכתבי עת בעברית" של ספרית אוניברסיטת חיפה, וציין:

יש לציין לשבח מפתחות אלו הפותחים לפני הרבים מידע עצום ורכ שבדרך כלל הוא עלום גם מעיני הבקאים בדבר... [אך] מתי נזכה למפתח המאמרים מאותו סוג שכמפתח שלפנינו המצויים בעתונות היומית? שהרי מן המפורסמות שאך במקרה נרפסים מאמרים אלה ואלה בעתונות היומית, בעיקר במוספים הספרותיים ולא בכתבי עת ואדרבה, מצויים מאמרים בכתבי עת הנעתיקים מן העתונות היומית ואין הם זוכים לרישום. מי יטול לידיו מכשול זה?...⁴

קריאתו זו של ג. קרסל לא היתה קול קורא במדבר, שכן מספר ספריות בארץ כיוונו לדעתו ונחלצו לביצוע המשימה החיונית של מפתוח מאמרי העתונות היומית.

יד יצחק בן צבי בירושלים נטלה על עצמה את המשימה למפתח את העתונים הראשונים שהופיעו בארץ בעת החדשה. ד"ר ח. אופנהיימר בסיוע עמיתיה ר. פריד וע. כהן, חיברו את המפתח לעתון הראשון שהופיע בארץ — "הלבנון". הוא נקרא "מפתח הלבנון לנושאים מחברים וחיבורים הדנים בישוב היהודי בא...". המפתח יצא לאור בשנת 1974.

הספרן י. פיצר, העוסק בקיטלוג אנליטי העתונות היומית, החל בשנת 1985 למפתח את המידע והמאמרים לפי נושאים בלבד, והמפתח שהוא עורך ומפיץ במסגרת עבודתו בספריית מכללת תל-חי מופץ בצורה מיקרופישים.

בשנות ה-50 הוחלט במערכת "הארץ" למפתח את אירועי עשר השנים הראשונות של מדינת ישראל לפי החומר שפורסם בעתון המלאכה הוטלה על א. זיו. מפתח זה יצא לאור כספר בשנת 1958. בשנות ה-60 הוציא ש. שיחור נספח לספר העוסק בשנים 1958-1961.⁵

בשנות ה-80 החליטה ספריית אוניברסיטת בראיילן על מפתוח שוטף של כל המאמרים בעתוני ערבי שבת וחג של העתונות היומית, החל משנת תשמ"ה (1985), מתוך התבססות על התיארוס של אוניברסיטת חיפה ובהסתיעות בחוכנה ובמחשב של ספריית אוניברסיטת חיפה ובשירות מרכז המחשבים של אוניברסיטת בראיילן. על כותב שורות אלו הוטי לנהל ולרכז את הפרוייקט הזה.

ה"מפתח למאמרים במוספים הספרותיים בעתונות היומית", בעריכת ד"ר אריה בן-יוסף, היוצא לאור מטעם הספרייה המרכזית על שם ג. וורצילר באוניברסיטת בראיילן, מופץ בספריות אוניברסיטאיות וציבוריות בארץ ובחו"ל.⁶ עד עתה יצאו לאור המפתחות לשנים תשמ"ה (1985), תשמ"ו (1986) ותשמ"ז (1987) ובבוא העת יצאו לאור גם המפתחות לשנת תשמ"ח (1988) ולשנים הבאות. ההערכה היא, שעט גמר המפתוח של המאמרים בעתונות היומית עד סוף שנת תש"ן (1990) נגיע לכ-100,000 רשומות.

במפתח זה הערוך בסדר אלפביתי ובשיטה מילונית, ניתן למצוא

משנת 1969 החלה הספרייה הלאומית בירושלים להוציא לאור, ביוזמתו של ד"ר י. יואל ובעריכתו, כתב עת ספרני בשם "רשימת מאמרים במדעי היהדות" (רמב"י), שבו מיונו המאמרים לפי נושאים. ביטאון ביבליוגרפי זה, שנערך כיום על ידי גב' ב. בן-שמאי, הנו כלי עזר ממדרגה ראשונה לחוקרים במדעי היהדות. אולם מכיוון שרמב"י ממפתח אך ורק מאמרים במדעי היהדות, נתעורר הצורך בכלי עזר דומה ליתר מקצועות מדעי הרוח והחברה. ספריית אוניברסיטת חיפה יזמה בשנת 1977 את הוצאתו לאור של ה"מפתח לכתבי עת בעברית" בעריכת א. אדלר ובסיועם של עמיתיו י. ירושלמי ז"ל, א. קהת, א. שיחור, ד"ר א. גרינבוים ועוד. במפתח זה מובאים המאמרים לפי שמות המחברים ולפי הנושאים בסדר אלפביתי.

ואין זה עדיין הכל: בתנועה הקיבוצית ובמרכזי המחקר שלה, ייד טבנקין⁷ שבאפעל ובקיבוץ בארי נטלו על עצמם ד"ר מ. בוכסווילר וד"ר ד. נדב את המשימה למפתח את כל המאמרים המופיעים בכתבי העת של התנועה הקיבוצית. בספרית הפקולטה למשפטים של אוניברסיטת בראיילן ממפתחות הספרניות א. שניידר וב. רזינסקי את המאמרים המופיעים בכתבי העת המשפטיים.

מוסד נוסף העוסק במפתוח הוא "מכון סאלד" בירושלים, ובשמו המלא "מכון הנריאטה סאלד — המכון הארצי למחקר במדעי ההתנהגות". בנוסף ל"מגמות", כתב עת חשוב המוצא על ידו, בו חומר רב על פרסומים במדעי ההתנהגות, מקיים המכון מאז שנת 1971 גם מרכז למידע בהנהלתה של גב' ש. לנגרמן. המרכז מוציא לאור כתב עת ביבליוגרפי בשם "מחקר שוטף במדעי החברה" והוא משמש למעשה כביבליוגרפיה מרוכזת וכמפתח למחקרים במדעי ההתנהגות.

הביבליוגרף מ. וונדר נטל על עצמו את המשימה לרשום ולמפתח את כל המאמרים בשטח הספרות התורנית והוא ריכזם בספריו הביבליוגרפיים "מאיר עיניים" ו"מאיר לציון".

ספריית החברה להגנת הטבע, בראשותה של ש. פינקלשטיין, ממפתחת את המאמרים בכתב העת "טבע וארץ" וכן את המאמרים העוסקים בגיאוגרפיה ובטבע של ארץ ישראל.

ספריית אוניברסיטת בן-גוריון בנגב עוסקת במפתוח המאמרים העוסקים בפיוט העברי וכן את הפיוטים עצמם שפורסמו בכתבי עת ובעתונות בארץ ובחו"ל במשך עשרות שנים. האחראים לפרוייקט הזה ועורכיו הנם פ. זיו וג. דוידזון שהסתייעו ברשימות הביבליוגרפיות החשובות על חקר הפיוט שפורסמו על ידי פרופ' ח. שירמן בכרכי "קרית ספר" במשך כשלושים שנה.⁸

בשנות ה-80 החליטה ספריית אוניברסיטת בראיילן, על ביצוע פרוייקט מיוחד שנועד למפתח כתבי עת במדעי היהדות והרוח, שהופעתם נפסקה, ובמקרים מיוחדים גם כתבי עת מסוימים שממשיכים להופיע ושעד כה לא הופיעו מפתחות מדעיים בעבורם, אלא רק מספר רשימות על תוכנם. ספריית אוניברסיטת בראיילן הטילה על כותב שורות אלו לנהל ולערוך את הפרוייקט הזה מבחינה מדעית. עד כה יצאו לאור המפתחות לכתבי העת "אורלוגין", ו"מלילה" ובשלב גמר מצויים המפתחות לכתבי העת הנ"ל: "בראיילן" — ספר השנה של אוניברסיטת בראיילן — מדעי היהדות והרוח, "חורב" ו"מולד".

ישראל ואמות העולם
ראה: יהודים ואמות העולם

ישראל ויהדות התפוצות

במישור הדתי לא היה מפנה / הרב אהרן ליכטנשטיין. מעריב שבת חלק ב', ח' סיון, חשמ"ז, 11: 5.6.87

המלחמה שהולידה עליה מרוסיה / מארק אזבל. מעריב שבת חלק ב', ח' סיון, חשמ"ז, 10: 5.6.87

ראה גם: גולה; זהות יהודית; יהודי התפוצות; ישראל - יחסי-חוץ; ציונות

ישראל - זואולוגיה

ראה: זואולוגיה

ישראל - חברה

כאן נמצאים מאמרים כלליים על החברה בישראל. מאמרים בנושאים ספציפיים - ראה לפי הנושא.

אחרון האקטיביסטים >מאמר בקרת על ספריו של ישראל גלילי: "במוקדי עשילה" ו"הכרעה וטעם המערכה" / דב בר-ניר. דבר ו' תמוז, חשמ"ז, 24: 3.7.87

אי-אמון באמנה של אמנון / ישראל רוזן >תגובה לתכנית "האמנה" של אמנון שפירא שפורסמה ב"עמודים", טבת חשמ"ז. הצופה ה' אדר חשמ"ז, 8: 6.3.87

"אמנה חברתית" ומהותה / אמנון שפירא. הצופה כא' שבט, חשמ"ז, 5: 20.2.87

אני ישראלי >דברים במסגרת ימי העיון על פלוראליזם תרבותי ודתי מטעם מכון שפירא בירושלים < / א.ב. יהושע. ידיעות אחרונות תרבות ספרות אמנות, ט"ו סיון, חשמ"ז, 26, 23: 12.6.87

ארץ חמדת אבות / גד יעקובי. ידיעות אחרונות יום העצמאות, ד' אילר, חשמ"ז,

עמוד מתוך מפתח המאמרים במוספים הספרותיים בעתונות היומית לשנת תשמ"ז (1986/87) בהוצאת אוניברסיטת בר אילן

באשר למפעלי המפתוח המבוצעים בספריית אוניברסיטת חיפה ובספריית אוניברסיטת בר אילן, לעיתים נדמה, שלא נעשה די בפרוייקטים אלה, בעיקר מנקודת המבט של טווח הזמן. מר ג. רוזנבלט, המנהל לשעבר של מרכז ההדרכה לספריות ציבוריות במשרד החינוך והתרבות, כתב במבוא לכרך הראשון של ה"מפתח לכתבי עת בעברית לשנת 1977": "אנו מצפים להמשך העריכה השוטפת של המפתח על ידי הספרייה של אוניברסיטת חיפה. מי יתן ויימצאו המשאבים האנושיים והכספיים למפתוח כתבי עת גם לשנים עברו, לפחות מקום המדינה ועד שנת 1977".

עידן המחשבים גרם לפריצת דרך ולתאוצה רבה בביצוע המפתוח של כתבי העת והעתונים בעולם ובארץ, אולם הכנסת המחשוב לשטח המפתוח מסמלת רק את תחילת הדרך, ולא את סופה, שכן ההתפתחות הטכנולוגית ממשיכה להתקדם בצעדי ענק, וברור שההתפתחות הזאת מתבטאת אף בשטח המפתוח. לאחרונה פותח האמצעי של איתור מידע ודלייתו בחיפוש מקוון (on-line). את המידע והרישום הביבליוגרפי של המאמרים בכתבי עת בעברית ניתן כבר לאתר בחיפוש מקוון, ונקווה שבקרוב הדבר יהיה אפשרי גם לגבי איתור המאמרים מתוך העתונות העברית היומית. לאחרונה, חדר בתנופה רבה גם ה-CD ROM — התקליטור — ודבר זה מקל על אגירת המידע, דלייתו והגשתו לציבור

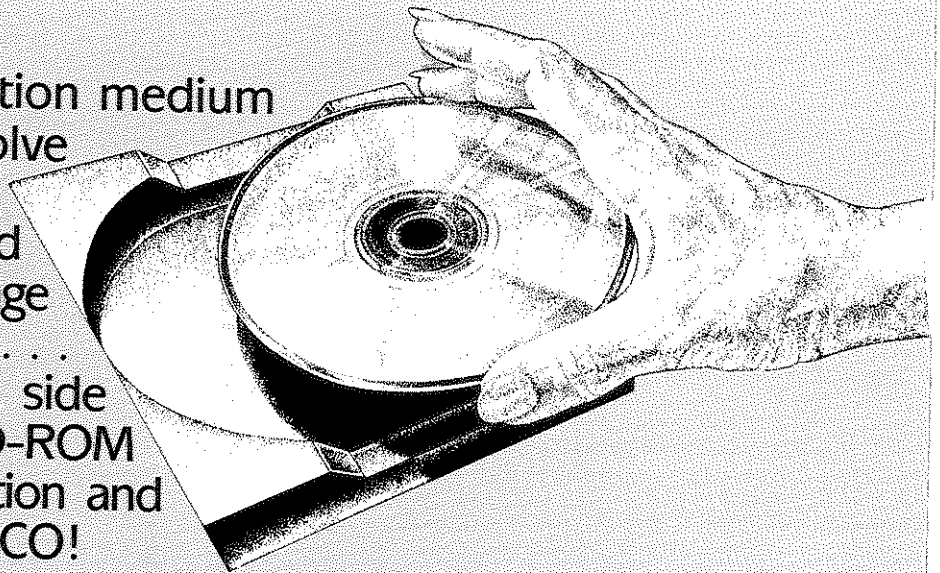
מאמרים הן לפי שמות המחברים והן על פי נושאים. כנסת למפתח, מופיע בסוף כל כרך מדור הכולל רשימות ספרים בעברית ובלועזית שיצאו לאור בארץ ובחור"ל בתקופה הנדונה, בחוספת ציון של כל מאמרי הביקורת שפורסמו על ספרים אלו בעתונות בארץ.

מחשבים, חיפוש מקוון, תקליטונים

המרפדף בביטאונים המקצועיים של המפתחים בעולם הרחב, למשל בכתב העת "המפתח" "The Indexer" (המופיע באנגליה), נתקל מדי פעם במשפט — "הרבה מדי ופחות מדי" ... דומה שמשפט זה, מסמל את בעיות המפתוח בעולם ככלל ובישראל בפרט. זאת, מאחר שהמשימות והאתגרים המוטלים על המפתחים הנם כה מרובים, עד שתמיד נראה להם שנעשה מעט מדי בשטח זה.

לדוגמה: יש לברך את יד כן-צבי על הפעולה הברוכה למפתח את העתונים הראשונים, אולם אם אנו רוצים לקבל תמונה שלמה מחיי הארץ במאה ה-19, אין להסתפק אך ורק במפתוח העתונים הנ"ל, שכן מידע רב על הארץ נכלל דווקא בעתונות היהודית שנדפסה בחור"ל, ומידע זה לא נכלל בעתונים המקומיים מפאת הגבלות הצנזורה התורכית.⁷ כדי לקבל תמונה שלמה ממה שהתרחש כאן במאה ה-19 יש למפתח גם את המידע שנדפס בעתונות היהודית בחור"ל.

Let the information medium of the future solve your library's on-line expense and information storage problems today... see the reverse side for one-stop CD-ROM product subscription and service from EBSCO!

CD ROM - התקליטור - בשירות הספריות

לתקליטורים.

לסיכום, עם התרחבות המפתוח לעתונות היומית, ניתן לבטל את הסטיגמה השלילית שהוטבעה על העתונות, כאילו אין הדברים הנדפסים בה זוכים לחיי עולם אלא לחיי שעה בלבד. דומה שהמאמצים שנעשו ונעשים בתחום זה, יחד עם הישגי המחשוב לענפיו, נותנים לחומר העתונאי בימינו מימד היסטורי וערך בפני עצמו.

הרחב. בתקליטור ניתן לרכז את הנתונים המצויים במפתחות של כתבי העת והעתונים שהופיעו בצורת ספרים ולשווק את התקליטורים הללו לספריות בחו"ל ובארץ. ספרנים בארץ הביעו את המשאלה, שיופיעו מאגרים ישראליים על תקליטורים, וייתכן שבקרוב אכן תוגשם משאלתם זו, עם הכנסת הפרוייקטים של ספריית אוניברסיטת חיפה, מרכז המידע של מכון סאלר וספריית אוניברסיטת בר-אילן כשטח המפתוח.

5. רישומם הביבליוגרפי של שני הספרים: א. 1948-1958, עשר השנים הראשונות יומן מאורעות ישראל, נכתב בידי אריה זיו, תל-אביב 1958; ב. 1958-1961, יומן אירועי שלוש שנים, נכתב בידי ש. שיחור, תל אביב 1962.
6. מבין דברי ההערכה על המפתח, ראה המאמר: E. Kahane: "New Reference books from Israel, 'Periodicals and Indexes'",
7. ראה, למשל, מאמרו של מ. נאור: "ארץ-ישראל לפני מאה שנה בדיוק המוסלמים מתנכלים ליהודים בירושלים בכל הזדמנות", מעריב, מוסף יום כיפור, ט' בתשרי תשל"ז, 3 באוקטובר 1976, עמ' 41-42.

1. מיכל קפרא, "צבי יעבץ, תהפוכותיה של כאריזמה", מעריב, סופשבוע, ה' באדר תש"ן, 2 במרס 1990.
2. J. Rothman, Preserving the news that fit to print, "The Indexer", Spring 1966, No. 1, p. 39-42
3. בתחילה הוצא לאור מפתח זה רק במיקרופיש. לאחרונה הופיע המפתח גם בצורת ספר — "חקר השירה והפיוט תש"ח-תשל"ח", ביבליוגרפיה מוערת מיטודו ובעריכתו של פרופ' חיים שירמן ז"ל, מפתח מצטבר. ערכו: ג. דוידזון, פ. זיו, א. אדלר וא. קהת. באר שבע, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, תש"ן.
4. ג. קרסל, "פתחים לאוצרות גנוזים", הדואר, ד' בניסן תשמ"ג, עמ' 284-285.